

15. YÜZYILDA YAZILMIŞ MENSUR BİR AKÂİD-NÂME ÖRNEĞİ: YÊGEN MAHMÛD'UN ENVÂRU'L-KULÛB'Ü

Sibel MURAD¹

Özet

Şeyh Bedreddin'in (ö.1420) müritlerinden olan Yêgen Mahmûd tarafından yazılan *Envâru'l-Kulûb*, İslamın temel esaslarını anlatan mensur bir akâid-nâmedir. Eser; "Allah, Kur'ân-ı Kerîm, hurûf-ı mukatta'ât, Hz. Muhammed, iman, namaz, zikir, akıl, nefis ve vesile" olmak üzere on bâbdan oluşur. Her bâb, yazar tarafından ilgili ayetlerin tefsiri yapılarak açıklanmıştır. Harekeli nesihle 187 varak, 15 satırdan oluşan eserin yazarı Yêgen Mahmûd hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. Aynı şekilde eserin telif/istinsah tarihi hakkında da bir bilgi yoktur. Kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamışsa da yazarın şeyhinin Şeyh Bedreddin olmasından hareketle eserin 15. yüzyılda yazıldığını söylemek mümkündür.

Envâru'l-Kulûb, harekeli bir Eski Anadolu Türkçesi metni olma özelliğiyle Eski Anadolu Türkçesinin yazım ve dil hususiyetlerini göstermektedir.

Bu çalışmadaki amacımız *Envâru'l-Kulûb* adlı mensur akâid-nâmeyi tanıtmak ve yazıldığı dönemin yazım ve dil özelliklerini örneklerle ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Envâru'l-Kulûb*, Yêgen Mahmûd, Eski Anadolu Türkçesi, mensur akâid-nâme, 15. yüzyıl.

A PROSE BOOK IN THE 15TH THAT EXPLAINS THE BASIC ISLAM BELIEFS: YÊGEN MAHMÛD'S ENVÂR AL-KULÛB

Envâr al-Kulûb, written in the 15th century by Yêgen Mahmud, one of the disciples of Sheikh Bedreddin (died in 1420) it is a prose that explains the basic Islam Beliefs. Manuscript consists of ten sections, including Allah, Quran, abbreviated letters, Hz. Mohammed, faith, prayer, dhikr, mind, human soul, means. Each chapter is explained by the author by commenting the related Quran sentences. There was no information about the writer Yêgen Mahmûd written in naskh with vowel point 187 leaves and 15 lines. In the same way, there is no information about the date of the writing and rewriting of manuscript. Although no information was found in the sources, it is possible to say that manuscript was written in the 15th century, as the sheikh of the author was Sheikh Bedreddin (died 1420). Manuscript is important in that it is written by the students of Sheikh Bedreddin, one of the religious and politically prominent personalities of the 14th- 15th centuries, and places the main religious-mystical issues in its content. Manuscript gives information about both the religious-mystical understanding of the period and the views that have formed around Sheikh Bedreddin. *Envâr al-Kulûb* shows the spelling and language characteristics of the Old Anatolian Turkic with the feature of being a with vowel point Old Anatolian Turkish text. Our aim in this study is to introduce *Envâr al-Kulûb* which is a prose that explains the basic Islam beliefs and reveal the spelling and language characteristics of the written text.

Key Words: *Envâr al-Kulûb*, Yêgen Mahmûd, Old Anatolian Turkish, Islam beliefs, 15th century.

¹ Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibel.murad@amasya.edu.tr.

GİRİş

11. yüzyılda Türklerin İşlam diniyle tanışmaları, *Kur'an-ı Kerim*'i bilme ve anlama ihtiyacını doğurmuştur. Bu gereksinim neticesiyle Karahanlı ve Harezmi Türkçesiyle ilk *Kur'an* tercümeleri ortaya konmuştur. Yapılan ilk *Kur'an* tercümelerinden sonra İşlam dinini daha iyi anlayabilmek-anlatabilmek ve halkı aydınlatmak maksatlı hadis tercümelerinin yanında temel dinî bilgilerin anlatıldığı bazı eserler de verilmiştir.

Bu eserlerden bazıları iman, namaz, oruç, helal ve haram gibi temel dinî kavramlar hakkında bilgileri içeren ilmihâllerdir. Bunların dışında İşlam inancının esaslarını anlatan akâid-nâmeler de kaleme alınmıştır.

Arapça "bağlamak, düğümlemek" anlamındaki "akd" kelimesinden türetilen "akâid" kelimesi "İşlam dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri" anlamına gelir. "İşlam inancının esaslarını konu eden ilme de "akâid ilmi" denilmiştir. Akâid ilmi, genel olarak iman esaslarından bahseden ilmin genel adıdır. Özel manada ise akâid, İşlam dininin iman esaslarından tartışmaya girmeden muhtasar olarak bahseden bir ilimdir" (Kılavuz 1989: 212).

Bu ilme İşlam dininin temel hükümlerinden bahsettiği için "usûlü'd-dîn", Allah'ın birliği ve sıfatlarını konu edindiği için "ilmü't-tevhîd ve's-sıfât" da denilmiştir (Kılavuz: 213).

Akâid ilmi İşlami ilimler içinde geniş bir yer tutar. Sünnî akâidin temel esaslarını bildiren eserlerin yazılmasına Hicri I. yüzyılda başlanmıştır; ancak ilk dönem eserleri akâid konularının tamamını içeren müstakil eserler olmaktan çok "bid'at fırkalarının reddini hedef alan çalışmalar mahiyetinde olup hadis ve fıkıh âlimleriyle mutasavvıfların itikadî görüşlerini aksettiren risâleler hâlinindedir" (Kılavuz: 214).

Sünnî akâid ise Hicri 4. yüzyılda "İmam Eř'arî ve İmam Mâtürîdî ile kurulan Sünnî kelâm içinde sistemleştirilmiştir" (Kılavuz: 214).

Ebû Hanîfe'nin el-Fıkhü'l-ekber, el-Fıkhü'l-ebser, er-Risâle, el-Âlim ve'l-müte'allim, el-Vasıyye adlı eserleri akâid meselelerini ilk konu edinen eserlerdir. Ebû Hanîfe'den başka İmâm şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Taberî, Tahâvî, Buhârî, Dârimî, Ebû Dâvûd, İbn Mende gibi âlimler ve muhaddisler akâid konularıyla da ilgilenmiş ve sünnî akâidi konu edinen risâleler yazmışlardır (Kılavuz: 215).

Halkın anlayabileceği bir dille ortaya konan, ezberlenmesi kolay olan manzum akâid kitapları da yazılmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe olarak verilen eserlerde genellikle aruz ölçüsü kullanılmıştır. Manzum olarak yazılan akâid-nâmelere örnek olarak Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin oğlu Abdullah'a ait manzum selef akidesi, Üşî'nin *el-Emâlî*'si, Hızır Bey'in *el-Kasîdetü'n-Nûniyye*'si, Lekânî'nin *Cevheretü't-Tevhîd*'i gösterilebilir (Kılavuz: 215). Arapça olarak kaleme alınan bu manzum akâid-nâmelerin Türkçeye defalarca tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Örneğin bunların en meşhurlarından biri olan Üşî'nin *el-Emâlî*'sinin Türkçede 12 tercüme ve 12 şerhi bulunmaktadır (İlhan 2016: 26). Türkçe manzum akâid risâlelerine örnek olarak Rızâî mahlasıyla tanınan 12. yüzyıl şairlerinden Tokatlı İşhâk-ı Zencânî'nin *Manzûme-i Akâid*'i (Kılavuz: 215), 17. yüzyılda Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid*'i (Özcan 2013: 518), 18. yüzyılda Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın *Mârifet-nâme*'sinde bulunan

Türkçe manzum akâidi (Kılavuz: 215) gösterilebilir. Rûmî Efendi (?) tarafından kaleme alınan *Terceme-i Akâid-i Rûmî* ise mensûr bir akâid-nâme örneğidir. Bu eser daha sonra *Manzume-i Risale-i Rûmî Efendi* adıyla Sâdikî (?) tarafından manzum hâle getirilmiştir (Kiremitçi 2012: 1505).

Çalışmamıza konu edineceğimiz eser, ilk beş bâbda İslam inancına göre Allah'ın birliği, *Kur'an*'ın mahiyeti, *Kur'an*'daki hurûf-ı mukatta'âtın nasıl anlaşılması gerektiği, Hz. Muhammed'in dindeki yeri ve faziletleri ile iman meselesini ele almaktadır. Sonraki beş bâbda da namaz ve zikrin mahiyeti,akıl ve nefsin ne olduğu ve tasavvuf inancındaki şeyhin müride vesile olması meselelerini anlatmaktadır. Bu özellikleri ve yazarının tasavvufi düşüncesini, dolayısıyla yazarın kendi takip ettiği yolun İslam inancını yansıtmaması açısından eseri "akâid-nâme" olarak adlandırmakta sakınca görmedik.

Çalışmamızda eserin yazarı YegenMahmûd hakkındaki tespitlerimizi sunduktan sonra *Envâru'l-Kulûb* ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1. Yegen Mahmûd ve Envâru'l-Kulûb

1.1. Yegen Mahmûd:

Eserin yazarı olduğunu kendi ifadelerinden öğrendiğimiz YegenMahmûd hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kendisini "miskin, za'îf, nahif, ümmî" sıfatlarıyla tanıtan Yegen Mahmûd, şeyhinin Bedre'd-dîn-i Rûmî ve onun şeyhinin de Ahlâtî olduğunu ve eserini Hak dostlarının faydalanmaları için kaleme aldığını 4b-5a varaklarında şöyle ifade eder:

Bu Yegen Maħmûd, miskîn, za'îf, nahîf, ümmî, miskîndür. Bu dükeli za'îflıkla Allâh'ıñ 'inâyetine şığınup Ku'rân'ıñ bereketine şığınup ve dağı Muħammed-i Muştafâ'nıñ şefâ'atine şığınup ve dağı evliyânıñ, enbiyânıñ himmetine şığınup ve dağı şeyh-i şuyûh Bedre'd-dîn-i Rûmîrahmetu'l-lâhi 'aleyhi ve anıñ şeyh-i şuyûhİhlâtî rahmetu'l-lâhi 'aleyhi bunlarıñ himmetlerine şığınup ben za'îf beyân edem, Allâh bildürdüği kadar inşa'a'llâhu te'âlâ, tâ kim 'aşıklar bu kitâbdan fâ'ide dutalar.

Eserin "hurûf-ı mukatta'ât" ile ilgiliüçüncü bâbında da Yegen Mahmûd tefsirin kendisine ait olduğunu belirtir: "Geldük imdi, bu tefsîr tamâm oldı. Bu tefsîr Yegen Maħmûd'ındur, ħurûf-ı muĸaţti'âtı beyân eder." [14a]

Eserin 147b-154b varakları arasında yer alan zikir bâbının sonunda manzum bir münacata yer veren yazar, bu bölümden alıntıladiğimiz aşığdaki beyitte kendi ismini tekrar zikreder:

Bu Yegen Maħmûd zâ'if ĸula dağı

Luţf idüben rahmet itgil ey sağı

Yegen Mahmud'un yaşıdığı yüzyıl hakkında tahminde bulunmamızı sağlayan en önemli bilgiler, şeyhinin Bedreddin-i Rûmî (ö.1420) ve onun şeyhinin de Şeyh Ahlâtî (öl. 1405) olduğunu belirttiği satırlar ve eserin dilinin 15. yüzyıl özellikleri göstermesidir. Yazarın eserinde şeyhi olarak zikrettiği kişinin 15. yüzyılda yaşamış olan Şeyh Bedreddin-i Rûmî olduğunu, yine yazarın kendi şeyhinin şeyhi olarak belirttiği Şeyh Ahlâtî'den çıkarmaktayız. Bilal Dindar'ın (1998: 331-332) *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde yer alan "Bedreddin Simâvî" maddesindeki bilgilere göre Şeyh Bedreddin-i Rûmî, Mısır'da Sultan Berkûk'un oğlu Ferec'i eğitmesi için sultanın sarayında üç yıl çalışmış ve bu süreçte de saraydaki ilmî sohbetlerin birinde sultanın hocası olan Ahlâtî Şeyh Seyyid Hüseyin ile tanışmıştır. Sultan, Bedreddin'i cariyelerinden Câzibe ile, Ahlâtî Hüseyin'i de onun kardeşi Meryem ile evlendirmiştir. Bu evlilikle Bedreddin'in ilmî ve fikrî hayatında önemli bir değişiklik olmuştur. Önceleri tasavvufun aleyhinde olan Bedreddin'in düşünceleri, baldızı Meryem'le yaptığı tasavvufi sohbetlerle değişmiş ve Ahlâtî Şeyh Hüseyin'e intisap etmiştir. Yaşıdığı bu ani değişiklik sonucunda hastalanan Bedreddin'in hâlinde endişelenen şeyhi Ahlâtî onu doğu seyahati yapması için yönlendirmiştir. Bedreddin, tahminen 1402 veya 1403'te gittiği Tebriz'de Timur'un otağındaki İranlı âlimlerle yaptığı tartışmalardaki başarısıyla Timur'un dikkatini çekmiş, bir rivayete göre Timur kendisini kızıyla evlendirmeyi ve şeyhülislam yapmayı teklif etmiştir. Bedreddin şeyhine kavuşma arzusuyla bu tekliflere yüz çevirmiştir. Kısa zaman sonra Kahire'ye dönmüş ve şeyhinin yanında çilesini doldurmuştur. Bedreddin-i Simâvî şeyhinin ölümü üzerine onun yerine şeyhlik makamına geçmiştir.

Yegen Mahmud'un eserinde şeyhi ve şeyhinin şeyhi olarak zikrettiği bu iki şahsın sırasıyla 1409 ve 1420'de öldüğü malum olduğuna göre Yegen Mahmud'un da 15. yüzyılın ilk yarısında yaşığını söylemek mümkündür. Ayrıca aşağıda eserin dil hususiyetlerini inceleyeceğimiz bölümde de ayrıntılı şekilde görüleceği üzere eserin 15. yüzyıl dil ve imla özellikleri taşıdığı görülmektedir.

1.2.Envâru'l-Kulûb

1.2.1. Nüsha:

Yaptığımız araştırmalar sonucunda eserin sadece bir nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüsha 06 Hk 4820/1 arşiv numarasıyla Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda bulunmaktadır. Nüsha, 210x145-165x103 mm. ölçülerindedir. Yazı türü harekeli nesih, kâğıt türü makas filigranlıdır. Çaharkuşe siyah, deffeleri baskı desenli kâğıt kaplı, kurt yenikli mukavva bir cildi vardır. Yaprakları onarılmıştır. Söz başları kırmızıdır. 15 satır ve 1b-188a arasında toplam 187 varaktır.²Nüşhada telif ya da istinsah tarihi hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

Kaynaklarda *Envâru'l-Kulûb* adlı başka bir eser daha bulunmaktadır. Çalışmamıza konu edindiğimiz *Envâru'l-Kulûb*'tan farklı olan eser hakkında Recep Karaatlı'nın (1996) çalışması bulunmaktadır. Karaatlı'nın çalıştığı eser, 14. yüzyılın ikinci yarısı ve 15. yüzyılın ilk yarısında yaşığı tahmin edilen Yahya bin El-Hacc Mustafa El-Burusevî

²Bu bilgiler www.yazmalar.gov.tr'den alınmıştır.

tarafından manzum olarak kaleme alınmıştır. Karaatlı (1996: 1), eserin üç nüshasını tespit edebilmiş ve bu üç nüshayı da karşılaştırmalı olarak çalışmıştır. Müellif hattının hangi nüsha olduğu belirlenemeyen eserin konusu dört halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hilafetleri ve vefatlarıyla İslam'ın beş şartıdır.

1.2.2. İçerik

Eserin “giriş” bölümü, 1b-5b sayfaları arasında yer almaktadır. Yazar, eserine Allah'a hamd ve peygambere salat getirdiği Arapça kısa bir cümle ile başlar:

“Elhamdüli'l-lâhi rabbi'l-âlemîn. Ve'l-âkıbetü li'l-muttaķîn ve lâ 'udvâne illâ 'ale'z-zâlimînve's-şalâtü ve's-selâmu 'alâ seyyidinâ Muħammedin ve âlihî ve şahbihî ecma'in.”[1b]

Giriş bölümündeki Arapça hamd ve salat kısmını kısa tutan yazar, “bilgil ve āgâh olđil ki”diyerek eserinde alıntıladiğı ayetlerle Allah'ın sonsuz kudretini anlattıktan sonra Hz. Muhammed ile sahabelerine selam ve duada bulunur:

“Bilgil ve āgâh olđil ki Allāhu tebāreke ve te'ālā kelām-ı kâdīminde eydür ki ³لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ”[1b]

...Ve ol seyyid-i ins ü melek⁴ ĥaķķındadēnen ⁵لَوْلَا كَلِمَاتُكَ لَافْلَاقٌ ve ol mazhar-ı ĥaķ ve ol raħmanü'r-raħīm Tanrı'nun raħmeti muĥlaķ ve ol yēdi ķat göğün, sekiz uçmağun, yēdi şamunun ve dağı 'arşun ve kürsünün ve dağı bunların içinde yaradılmış maħlûķātun aşlı ve olzât-ı kâdīmün faşlı ve ol şah-ı vefā ve ol şahib-i şadr-ı řafāve ol Muħammed-i Muřtafā 'aleyhi's-selām ve ol seyyidi'l-enbiyā ĥatmü'l-mürselünün pāk rûĥına çok çok taħiyyat ve řalavāt olsun. [3b-4a]

Hamd, salat ve dua bölümlerinden sonra yazarın eserinin adını zikretmesiyle asıl konuya giriş yapılır:

“ve dađı Allāh'a ĥamd Muřtafā'ya çok çok řalavāt ve dađı resülün řahābelerine yüz biņ selām ve taħiyyāt ve řalavātvirmekden řonra işbu kitābun řerħine başlatalum inřā'a'llāhu te'ālā.Bu kitābun adı Envār-ı Kūlūbdur.”[3b-4a]

Yazar önce ilk dört bâbın başlıklarını verir. Birinci bâbda Allah'ı, ikinci bâbda *Kur'an*'ı, üçüncü bâbda hurûf-ı mukatta'âtı, dördüncü bâbda ise peygamberi anlatacağını söyler:

Evvel Allāh'ı bilmegi beyān ēder ve dağı Ķur'an bilmegi beyān ēder ve dağı tā sîn mîmden aña degin kim ⁶إِنِّهٖكَامِنَ الْمُفْسِدِينَ degin tefsirin beyān ēder ve dağı bu üç ĥarfün, ĥurûfi muķaĥĥı'atdur, ma'nisin

³Şura /11: “O'nun benzeri ĥiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.”

⁴Metinde “seyyidü insü melek” olarak yazılmıştır.

⁵Hadis-i Kudsi: “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.”

⁶Kasas/4: “Muhakkak ki o, fesat çıkararlardı.”

beyân eder ve dağı Resûlibilmegi beyân eder ve dağı bunca hağâyık ve dağâyık naşihâtlar beyân eder inşâ'a'llâhu te'âlâ. Geldük imdi bu kitâbuñ evvel babı Allâhu Te'âlâ'yı şerî'at yüzinde nice bilmek gerek, anı beyân eder. İkinci bâb, Kır'an'ı şerî'at yüzinde nice bilmek gerek, anı beyân eder.Üçüncü bâb, bu üç harfi kim ĥurûf-ı muğatı'atdur, bu üç harfüñma'nisin beyân eder. Dördüncü bâb, şerî'at yüzinde iki cihân fağri Muĥammed-i Muştafâ'yı (řav) nice bilmek gerek, anı beyân eder.[4a]

Bu dört bâbdan sonraki bâbların başlıkları hakkında bilgi vermez ve bunun izahını şöyle yapar:

“İmdi bu dörd bâbdan beyân edelüm. Güç yitdüğınca ĥalan bâbları dağı Allâhu Te'âlâ bildürdüğü ĥadar beyân edevüz inşâ'a'llâhu te'âlâ.” [4a]

Daha sonra yazarın kendisinden bahsettiğı ve şeyhinin Bedreddin-i Rûmî, onun şeyhinin de şeyh Ahlâtî olduğunu öğrendiğimiz bölüm gelir. Yazar, eseri yazmasının sebebini Allah dostlarına vemüminlere faydalı olmak olarak açıklar ve iyi bir Müslüman olmanın şeriat ve sünnete göre nasıl olması gerektiğini de yine bu bölümde izah eder:

Bu Yegen Mahmûd za'İf, ey dost saña kıldı teveccüh. 'İnâyet kııl anı 'iřkuñ-ile ma'rifetüñden ey dost. Rûzî kılgıl eylemegilyolda süst elin algıl ol za'İfün ey ĥâce. Ķul senüñdür, derdi sen erte gece hem Resûlün şefâ'atinden ey ĥađ maĥrûm eyleme.Raĥîm aduña cümle İmân ehli ĥullaruña sen raĥmet et, ol miskine ey cân-ı men hem ey Allâh şeyhinün göñlini ĥoř ediver, olsun senün luřfuña tüş. Geldük imdi buYegen Mahmûd, miskîn, za'İf, naĥîf, ümmî, miskindür.Bu dükeli za'İflıkla Allâh'ın 'inâyetine řıgıñup Ķu'rân'ın bereketine řıgıñup ve dağı Muĥammed-i Muştafâ'nun şefâ'atine řıgıñup ve dağı evliyânun, enbiyânun himmetine řıgıñup ve dağı şeyh-i şuyühBedre'd-dîn-i Rûmî raĥmetu'l-lâhi 'aleyhi ve anun şeyh-i řuyühİĥlâtî raĥmetu'l-lâhi 'aleyhi, bunlarun himmetlerine řıgıñup ben za'İf beyân edem, Allâh bildürdüğü ĥadar inşâ'a'llâhu te'âlâ.Tâ kim 'aşıklar bu kitâbdan fâ'ide dutalar.Anlar kim 'âbidler,zâhidlerdür, mü'minlerdür. Allâh'ı, Ķu'rân'ı, resûli şöyle bileler kim şerî'at yüzinde ĥiç noĥřānları ĥalmaya.Anlar kim 'âriflerdür.Bunlar dağı şöylebileler kim şerî'at noĥřānları ĥalmaya. [4b-5a]

Eserine oldukça ayrıntılı bir giriş yazan Yegen Mahmûd'un, İslami geleneğe eserlerin baş tarafında görülen “devrin padişahını/yöneticisini övme” bölümüne yer vermemesi dikkat çekicidir.

Eserin 5b-10a yaprakları arasında bulunan birinci bâbı “tevhîd”hakkında olup bu bölümde Allah'ın birliğı ve sıfatları açıklanır:

Evvel Allâh'ı Şöyle bile kim birdür iki degül. Kâdirdür, süst degül.Sulţândur, kul degül.Baydur, yohsul degül. Yaraducıdur, yaratılmış degül. Yêdürücü, içürücüdür; yaturucu ve uyuducıdur. Kendüyeyüci, içici, uyuyucu degüldür; dağı öldürücü, dirgürücüdür; ölici, dirilici degül. [5b-6a]

Devamında ise Allah'ın kâinatı, yerleri, gökleri, melekleri, cennet ve cehennemi; suyu, bulutu, canlıları, insanların âzâlarını nasıl yarattığı anlatılır:

Dağı on sekiz biņ 'âlemi yaratdı. Dağı her bir 'âlemi içindebir dürlü, ne bir dürlü, dürlü dürlü mağlûk yaratdı. Her bir mağlûkı bir 'âlemde şodı. Ferişteleri, göklerde şodı. Ayı, günü, yıldızları, çarđu göklerde şodı. Sekiz uçmağ içinde dört ırmağ göklerde şodı. Yêdi şamuyı yer altında şodı. Cânları 'âlem-i ervâhda şodı. Hülleleri, burağları uçmağda şodı. Zebânileri şamular içinde şodı. Şırât köbrüsin mağşer yer-ile uçmağ arasında, şamu üstinde şodı. Terâzüyı mağşer yerinde şodı. Levhi, 'arş-ile kürsî arasında şodı. Kâlemi levh üstinde şodı. Mîkâ'ili levha bağmağda şodı. [6a]

...

Yelleri bulutları yer-ile gök arasında şodı. İnsanı, cinnîleri, şayvânları, bunlara te'alluğ ni'metleri, şuları yer yüzinde şodı. 'Ağlı, cânı, gönli, fehmi ederek kulağı, gözi, dili, eli, ayağı bir bedende şodı. [6b]

Yazar, Allah'a ulaşmak için şeriattten başka bir yol olmadığını, her insanın Allah'a ibadet ederek yaşaması gerektiğini söyledikten sonra duayla birinci bâbı sonlandırır:

Şerî'atden taşra Allâh'a yol yoğdur. Ne kim var-ise řerî'atle 'ibâdet içindedür. Mâdâm ki kiřinüň 'ağlı ola, cânı gövde içinde ola, řerî'ati terk eylemek yoğdur. Her kiři ne mertebeye êerse řerî'at içinde řâ'at-ile 'ibâdet-ile êerer. İlâhî seyyidî ve mevlâyî, ol mağşüdi bilmeği sen rüzî kılgıl, biz kullara âmîn yâ Rabbe'l-'âlemîn.[10a]

Kur'an-ı Kerim'in anlatıldığı ikinci bâb, eserin 10a sayfasında başlayıp 13b sayfasına kadar devam eder. *Kur'an*'ın hiç şüphesiz Allah'ın kelâmı olduğu vurgusu yapılarak Hz. Muhammed'e intikaline kadar olan süreç anlatılır:

Ķu'rân şerî'at yüzinde nice bile. Şöyle bilkim Allâhu Te'âlâ'nun kelâmıdır, şeksüz ve şübhesüz .Mağlûk sözi degül, hâlik sözidir.Evvel bu Ķu'rân'ı Allâhu Te'âlâ'nun şudret 'ağlında kendünün şudretiyle naşş oldu, andan Őonra kendünün şudret dileğiyle yine kendünün şudret gönline geldi, yine kendünün şudret gönlinden şudret diline geldi, yine kendünün şudret dilinden şudret kalemine geldi, yine kendünün şudret kaleminden levha yazıldı. Levhadan Mîkâ'il'ün 'ağlına geldi. 'Ağlından gönline geldi. Gönjinden diline geldi.Mîkâ'il'ün dilinden Cebrâ'il'ün 'ağlına geldi. 'Ağlından gönline

geldi, gönlinden diline geldi. Cebrâ'il'ün dilinden ol iki cihân sultânı Muhammed-i Muştafâ'nun 'aqlına geldi. [10b]

Bu bâb, Hz. Muhammed'e nazil olan *Kur'an*'ın faziletlerinden bahsederek devam eder. Bu bölümde Allah'ın emirlerine ve peygamberin sünnetine göre yaşamayanların münafık ve kâfir olacağı şöyle ifade edilir:

Geldük imdi, anlar kim ur'an'ı ne diliyle okur, ne göñüllerinde ma'nisi var. Evet, dile gelecek kim seni söylemezler. Evet erte ve gece ömürleri nefis dileğinde geçer Tanrı buyruğın, peygamber sünneti, ahret endişesi degüller, anlar münâfıklardur. Erkek, dişi işbu hâl üzerine kıyâs et.Geldük imdi, anlar kim ur'an'a, resûla muđi' olmadılar, anlar kâfirlerdür.[13a-13b]

Yazar, ikinci bâbı, "Kur'an'ı bilmeyi biz kullarına nasip et" duasıyla sonlandırır:

"Ey Kerîm, ey Rağım Allâh. Bu ur'an'ı okuyup ur'an-ıla sağa lâyıķ 'amel kılıp dağı ur'an mağşudında bulunmağı cümle İmân ehliyle sen ruzi kılığıl. Bu 'azîm ur'an hürmeti hađķ-ıçün." [13b]

13b'den 25a'ya kadar olan üçüncü bâb, "hurûf-ı mukatta'ât"⁷ ile ilgilidir:

"Bu üç harf kim hurûf-ı muğatti'âtdur. Bu üç harfüñ ma'nisi beyân eder." [13b]

Yegen Mahmûd, bu bölümde Kasas suresinin ilk dört ayetini Türkçeye çevirir ve bu çeviriyi "tefsir" olarak adlandırdıktan sonra tefsir edenin bizzat kendisi olduğunu ve bu bölümde bu dört ayetin açıklamasını yapacağını belirtir:

Bu üç harf kim hurûf-ı muğatti'âtdur. Bu üç harfüñ ma'nisi beyân eder dağı aña degin kim İNE KAN MEN 8 degin tefsirin beyân eder inşâ'a'llâhu te'âlâ.E'üzübi'l-lâhi mine's-şeytâni'r-recîm bismi'l-lâhi'r-rağmani'r-rağîm.¹⁰⁹ İŞBU İYETLER KİTÂBU'L-LEHDDÜR, AŞİKÂRE MEN NİBİ 11 BİALHİFVÜ MİYÜMÜN 12 FIR'AVN HÂBERİN DAĐI FIR'AVN HÂBERİN 13 İN] FİR'AVN İYETİNE İZİNİ VERİŞİNDEN 14 İN] FİR'AVN İYETİNE İZİNİ VERİŞİNDEN

⁷ *Kur'an*'da yirmi dokuz surenin başında yer alan ve isimleriyle telaffuz edilen harflerin ortak adı. Hurûf-ı mukattaa Arap alfabesindeki on dört harften (ا،ح،ر،س،ص،ط،ع،ق،ك،ل،م،ن،ه،ي) teşekkül etmiş olup bunların üçü tek, dördü iki, üçü üç, ikisi dört, ikisi de beş harflidir. Tekrarlarıyla birlikte yirmi dokuz ünite oluşturan hurûf-ı mukattaa, ikisi Medenî olmak üzere yirmi dokuz surenin başında yer alır. (Duman vd. 1998: 402)

⁸ **Kasas/4:** Şüphesiz o, bozgunculardandı.

⁹ **Kasas/1:** Tâ-Sîn-Mîm.

¹⁰ **Kasas/2:** Bunlar apaçık Kitab'ın âyetleridir.

¹¹ **Kasas/3:** Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana anlatacağız.

¹² **Kasas/3:** iman eden bir kavim için gerçek olarak

¹³ **Kasas/4:** Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı.

¹⁴ **Kasas/4:** Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor.

za'if kıldı.Ba'zı tã'ifi bularadan boğazlatdı.Erkeklerin ¹⁵إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ be-dürüstî ve rãstîFir'avn müfsidlerden oldu.Geldük imdi bu tefsîr tamãm oldu.Bu tefsîr YeğenMaħmûd'unđur, ħurûf-ı muĸaţti'âtı beyân eder inşâ'a'llāhu te'ālā.Daħı إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ degin tefsîrin beyân eder inşâ'a'llāhu te'ālā. [14a]

Bu bölümde yazar, Kasas suresinin ilk ayeti ve *Kur'an*'daki "hurûf-ı mukatta'ât"tan biri olan "tâ, sîn, mîm" harflerini her defasında farklı yeminlerin sembolü olarak açıklar:

tı: Ķu'rân ĸaĸĸ-ıçün.Sin: levĸ ĸaĸĸ-ıçün.Mim: ĸalem ĸaĸĸ-ıçün kim yâ Muĸammed benüm ĸudret dilümden bu Ķu'rân ĸaleme geldi, ĸalemde levĸa geldi, levĸadan Mîkã'il'e geldi,Mîkã'il'den Cebra'il'e geldi,Cebra'il'den ey ĸabîbüm saña geldi kim Muĸammed'sin.Senüñ dilüñden ĸullarumaerişür.Yâ Muĸammed bu Ķu'rân benüm sözümdür, Ÿeksüz ve Ÿübhesüz. Her ki benüm birliğüme inandı daħı bu Ķu'rân'a inandı kim benüm sözümdür. Daħı yâ Muĸammed kim ki saña inana kim ĸulumsın.Daħı ĸaĸ peygâmbereümsin ve daħı bu Ķu'rân-ıla 'amel eyleye ĸurtulmuşlardan oldu kim ki bu Ķu'rân'a uymadıysa azğunlardan oldu. Tı: Allāh ĸaĸĸ-ıçün. Sin: 'ıŸĸ ĸaĸĸ-ıçün Mim: Muĸammed ĸaĸĸ-ıçün.Bu 'ıŸĸ, ol 'ıŸĸdur kim kendüyle Muĸammed arasındadır.tı: Enbiyã ĸaĸĸ-ıçün.Sin: Evliyã ĸaĸĸ-ıçün. Mim: Mü'minler ĸaĸĸ-ıçün.tı: Ay ĸaĸĸ-ıçün.Sin: Gün ĸaĸĸ-ıçün. Ay-ıla gününñ nürü ĸaĸĸ-ıçün.tı: dünyã ĸaĸĸ-ıçün.Sin: Ahret ĸaĸĸ-ıçün. Mim: Muĸammed çün. Dünyã daħı âĸiret Muĸammed çün oldu.Dünyãnuñ daħı âĸiretünñ daħı raĸmeti oldur.Dünyãdaki raĸmeti budur kim mü'minlere toğrı yön gösterdi.Bir daħı budur kim resül 'aleyhi's-selãm dünyãya geleli kimsenün yüzi dönmedi.Bir daħı ol kim âĸiretde günâĸâr ümmetine Ÿefã'atcidür tı: luţf ĸaĸĸ-ıçün sin: ĸaĸ ĸaĸĸ-ıçün ĸaĸır Allāh'un ĸıŸmıdır.Dîn yolından çıkanlara her ki İslãm dîni yolın elden ĸodı, ol kiŸi ĸaĸır içindedür. Bundan ulu ĸaĸır yoĸdur kim kiŸi dîni yolın saĸlayamıya. Mim: ĸaĸır luţfi bilmek ĸaĸĸ-ıçün.ĸula ĸaĸır luţfi bilmek ulu hidãyetdür.[14a-14b]

Yazar, "tâ, sîn, mîm"i -alıntıda görüldüğü üzere- farklı açılardan altıyaprakta açıkladıktan sonra bu bölümü, hurûf-ı mukatta'âtle başlayan surelerde bu harflerden oluşan kelimelerin bir, iki, üç, dört ve beş harfli olup olmamasına göre farklı şekillerde yorumlanabileceğini söyleyerek üç harfli hurûf-ı mukatta'âtle başlayan surelerin hepsinde "tâ, sîn, mîm"de söylediği anlamın geçerli olduğunu ve bu anlamın da yeminle alakasını ifade eder. Bu bâbda yalnızca Allah'ın kendisine bildirdiği kadarını söylediğini, geri kalanların ancak Allah ve resulünün bilgisinde olduğunu ve her şeyin en doğrusunu Allah'ın bileceğini söyleyerek bölümü bitirir:

İmdi her ĸanda kim süre evvelinde üç ĸarf gele ma'nisi budur: Bu üç ĸarfünñ ma'nisin Allāh bildürdüğü ĸadar beyân eyledüm. Baĸısın Allāh resül bilir vallāhu ā'lem. Geldük imdi her ĸanda kim

¹⁵Kasas/4: Ÿüpheşiz o, bozğunculardandı.

süre evvelinde beş harf gelse anuğ ma'nisi ayrıktır. Dağı her kıanda kim süre evvelinde dört harf gelse anuğ ma'nisi ayrıktır. Dağı her kıanda kim süre evvelinde iki harf gelse anuğ ma'nisi ayrıktır. Dağı her kıanda kim süre evvelinde bir harf gelse anuğ ma'nisi ayrıktır. [16a]

Bu bölümün geri kalanında Kasas suresinin ilk dört ayetinin "tâ, sîn, mîm"den sonraki kısmı önce Firavun ve Hz. Mûsâ'nın gerçek hikâyesinin aktarılmasıyla açıklanır.Ardından da bu ayetlerde kulun nefsinin nasıl ıslah edeceği meselesini geleneksel tasavvufi bilgilerle izah eder.

Dördüncü bâb, Hz. Muhammed'i nasıl bilmek gerektiğini ele alır:

Muhammed-i Muştafâ'yı şerî'at yüzünde nice bilmek gerek, anı beyân eder inşâ'a'llâhu te'âlâ. Geldük imdi ol iki cihân fahri Muhammed-i Muştafâyı bilmek nicedür Allâhu Te'âlâ bildürdigi kıadar řerh edelüm. 'âşıklar arasında göñüller nûrlansun, gerçek 'âşıkların göñli Allâha ulaşsun, şadıklar Allâha yüz dutalar bu fânî dünyâdan göñüllerin götüreler inşâ'a'llâhu te'âlâ.[24a]

Bu bölümde, mutasavvıflar arasında yaygın olarak inanılan "nur-ı Muhammedî" düşünceyi ele alınmaktadır.Bu inanca göre Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı ilk şey, bir nurdur. Diğer bütün varlıklar, Allah'ın bu nura nazar etmesinden sonra nurun terlemesiyle meydana gelmiştir. Nur-ı Muhammedî düşünceyi sadece dinî -tasavvufi eserlerde değil "birçok mesnevîde ve divanda ayrı başlıklar açılarak da ele alınmıştır. Dikkati çeken husus, bu konuya değinen bazı mesnevîlerin dinî bir muhtevaya da sahip olmamasıdır" (Açık ve Kaçar 2013: 26)

Yegen Mahmûd bu bölümde bu nurla ilgili geleneksel bilgiyi aynen aktarır:

Geldük imdi ol vaqtin kim pâzişâh-ı 'âlem kendü 'azametiyle vağdet 'âleminde kendü kendüye celveederdi. Ol vaqtin zât-ı kadîmün kudreti tefriķ olmamış-idi kudret perâkende olmak nazarin etmemiş-idi. Ol vaqtin dağı şıfatlar zât içinde ğarķ idi. Diledigim bu şıfatlar peydâ ola. Evvel kendü kendüye bir nazar eyledi. 'ıřķ nazarıyla ol 'ıřķ nazarina kendü zâtına doğandı.Ol nazardan şonra zâtdan bir nûr peyzâ oldu, zât hâzretine karşu ol nûr celve urdı, durdı.Bu nazarı 'ıřķ kim zâtdan idi. Vardı ol nûri kıapladı durdı, çok rûzigâr nice zamândan şonra bir nazar yine ol nûra eyledi. Ol nûr insân şüretine dağlı oldu. [24a]

Bundan sonra Allah'ın bütün kâinatı Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yarattığı meselesine değinen Yegen Mahmud, devamında sünnete uymanın gerekliliği, peygamberimizin diğer peygamberlerden üstünlüğü ve şefaât gibi konuları ayrıntılı olarak açıklar. Bu bölümün sonunda cennete girecek mümin ve müminelerin kavuşacakları nimetler de ayrıntılı olarak ele alınır.

Yegen Mahmud, eserini temel olarak dört bâb üzerine oluşturduğunu-çalışmamızın başında ifade ettiğimiz üzere- belirtmiş ve bu dört bâbdan sonraki bâbları gücü yeterse, sırası geldiğinde ele alacağını söylemişti. Yegen Mahmud, eserine dördüncü bâbdan sonra altı bâb daha eklemiş ve *Envâru'l-Kulûb'* uon bâba tamamlamıştır. Yukarıda görüldüğü üzere ilk dört bâbı, çalışmamızda ayrıntılı olarak alıntılardan da faydalanarak izah etmeye çalıştık. Bu bölümde eserin dili ve üslubu hakkında da bilgi vermek amacıyla uzun alıntılar yapmayıtercih ettik. Aşağıda ise eserin devamında yer alan altı bâbı, konu başlıklarını belirtmekle ve yazarın bu bâbların başındaki giriş cümlelerini alıntılamaqla yetineceğiz.

Beşinci bâb, "ıman" konusunu ele alır. Bu bâbda yazar, Allah'a ve resule nasıl iman edileceği hususunda izahlarda bulunur:

İmân bâbıdır. Allâh'a, resûla İmân getürmek nice dür, anı beyân eder. Geldük imdi kaçan bir kişi Allâh'a, resûla İmân getürse, lâ-ilâhe illâllâh dese Taşrı'dan artuğ Taşrı yoğdur, demek olur; çünkim kul diliyle ikrâr eyledi. Taşrı'nun birliğine göñül-ile dağı inanmak gerek kim yedi kat yerün, yedi kat gögün, sekiz ucmağun, yedi şamun dağı on sekiz biñ 'âlemün dağı bu on sekiz biñ 'âlemün içindeki yaradılmış dağı yaradılacağı yaradan bir Taşrı'dur. Ve dağı bu on sekiz biñ 'âlem halkında yaradılmışda yaradılacakda kimsenün aña hükmi geçmez. Dükeli yaradılmış, yaradılacak anuđ kudret elinün altındadır. [82b]

Altıncı bâb, "namaz" bâbıdır. Bu bâbda namaz kılmanın usulleri, faziletleri ve namaza dair meseleler ele alınmıştır. Bu bölümde namaz ve abdestin sadece görünen şekli boyutuna değil; mutasavvıflar arasındaki hakiki yönüne ve nasıl olması gerektiğine de değinilmiştir:

Namâzı nice kıla, orucı nice duta, namâzda huşur-ı kalb nice dür anı beyân eder inşa'a'llâhu te'âlâ. Geldük imdi namâzı kılan kişi evvel âbdest alıp andan namâz kılmak gerek. İmdi âbdest iki dürdür. Biri şerî'at âbdestidir, biri hađıķat âbdestidir. İmdi bu namâz kılan kişi evvel şankı âbdest almak gerek kim namâzı hem şerî'atde hem hađıķatde dürüst şabül ola. [91b]

Yedinci bâb, "zikir" bâbıdır. Bu bâbda zikrin nasıl yapılması gerektiği ve zikir usulleri hakkında bilgi verilmektedir:

zikir nice etmek gerek dağı zikr eydürken nice oturmak gerek, anı beyân eder inşa'a'llâhu te'âlâ. Geldük imdi kelime-i tevĥidi evvel demek farzdur, ikinci demek sünnetdür, üçüncü demek müsteĥabdur ve dağı nekadarderse müsteĥabdur. Eger bir kişi dükeli 'ibâdeti etse dükeli řa'ati etse evet zikre meşgül olsa ol kişi 'ibâdetinün dâdın bulmaz, bulursa dağı sehel bulur. Eger bir kişi günde beş vağtde farzi, sünneti ödese dağı dâyim zikre meşgül ol kişi, hem namâzunun dâdın bulur, hem dağı göñline Allâhu Te'âlâ'dan 'ışık gelür. [147a]

Bu bâbın sonunda yazarın kendi ismini de zikrettiği manzum bir münacat yer almaktadır.

Sekizinci bâb,“akıl” bâbıdır.Bu bâbda geleneksel İslami bilgide yer alan akıl ve türlerine değinilmektedir:

‘Akıl bâbıdır. İmdi ‘akıl dağı beş dürlüdür. Bu beş dürlü ‘akıl her birinden nice dâyifânıdır beyân edelüm inşâ’a’llâhu te‘âlâ. Evvel Allâhu Te‘âlâ kendünün cemâl-i luftı tarafından kendünün kudret-i ‘aklından iki cihân fâhri Muḥammed-i Muştafâ’nun ‘aklın yarattı. [154b]

Dokuzuncu bâb,“nefis” bâbıdır. Bu bâbda nefsin türleri, sayısı; kâfir, münafık ve Müslüman kişilerin nefislerinin özellikleri anlatılmaktadır:

Nefs bâbıdır. Nefs kaç dürlüdür, kaç kâfiredür, münâfıkdadur, kaç müslmânlardadır,her bir nefsun fi’li nicedür beyân eder inşâ’a’llâhu te‘âlâ. Allâhu Te‘âlâ nefsi, Allâhu Te‘âlâ celâli tarafından kâhrından yarattı. Nefs, Allâh’un mekridir. Nefs dağı birdür. Evet, beş dürlü şıfatı vardır. Bir şıfatı adı nefsi-i muḥma’innedür. Bir şıfatınun adı nefsi-i marziyyedür. Bir şıfatınun adı nefsi-i levvâmedür. Bir şıfatınun dağı nefsi-i emmâredür. Bir şıfatınun adı nefsi-i ḥayvânîdür. [160b-161a]

Onuncu bâb,“vesile” bâbıdır. Bu bâbda yazar, hak yolda ilerleyen kişilerin bir şeyhe bağlanması gerektiğinden, kâmil bir şeyhte bulunması gereken özelliklerden ve Allah dostlarının kerametlerinden bahseder:

Vesîle bâbıdır. Nice kişi şeyh edinmek gerek, anı beyan inşâ’a’llâhu te‘âlâ. Her kişiye şeyh dutunmak gerekdür, nitekim Allâhu Te‘âlâ kelâm-ı kadîmi içinde yazıkladı: ¹⁶ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ابْتَغُوا إِلَيْهِ السَّبِيلَ dedi dağı bir yerde ¹⁷ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ كُونَُوا مَعَ الصَّادِقِينَ dedi. Ya’nî ey mü’minler korkun Allâh’dan, korkun. Gerçek erenler-ile olun dedi. İmdi vesîle dëyü meşâyiḥlara dërler. Meşâyiḥlığın dağı nice şartları vardır. Her biri yerlü yerince gerekdür kim meşâyiḥler içinde makbül ola. Her kişi kim meşâyiḥ dirile dağı geçmiş meşâyiḥlerün diriliğine muhalif fi’li ola anda yaḥûz şahâbeler dirligine muhalif fi’li ola yaḥûz tabakât erenlerine muḥâlif fi’li ola yaḥûz resül sünnetinden daşra işi ola, aña kâmil şeyh demeyeler. [188b]

Eserini bu bölümle bitiren Yegen Mahmud, kısa bir duayla metnini tamamlar:

“İlâhî seyyidî ve mevlâyî cem‘î İmân ehli kullarıyla biz günâh-ker kullara raḥmânî dirlik, eyü ‘amel, toğrı yol varmak sen ruzî kılgıl. Şeyḫânî fi’illerden sen şaklağıl. Āmîn yâ rabbe’l-‘âlemîn.”[188a]

1.2.3. Yazımve Dil Özellikleri

¹⁶ **Mâide/35:** “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşımaya vesile arayın.”

¹⁷ **Tevbe/119:** “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.” Metinde ayetin aslında bulunan “sadıkın/doğrular” yerine “saberin/sabredenler” yazılmıştır.

Eserin yazılış tarihi ve Yegen Mahmûd hakkında bir bilgi olmadığını yukarıda belirtmiştik. Yegen Mahmûd'un şeyhi Şeyh Bedreddin-i Rûmî'nin yaşadığı tarih (ö.1420) ve metnin gösterdiği dil özellikleri eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıldığını göstermektedir. Bu dönemde yazılan eserlerde yazım düzenli ve kurallı değildir. Eski Anadolu Türkçesiyle verilen eserlerde "hem Eski Türkçe imla geleneğinden gelen Uygur ve hem de Arap-Farsimla geleneklerinin izlerini görmek mümkündür." (Şahin 2003: 33) Çalışmamıza konu edindiğimiz bu eserin harekeli olması yazımdakifarklılıkları ve düzensizlikleri göstermesi açısından önemlidir. Eserde karşılaştığımız belirgin yazım özellikleri şunlardır:

Eserde yer alan Arapça ve Farsça sözcükler çoğunlukla asıl biçimleriyle yazılmış olsalarda bazı farklı yazılışlar mevcuttur:

yâhûz (yâhûd)		10b/11
peyzâ (peydâ)		11a/15

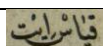

Bazı Arapça ve Farsça kelimelerde de ikili yazılışlarla karşılaşılır:

pâdişâh		2a/1
pazişâh		8a/3

Ünlülerin Yazımı

"Kapalı e (è) " eserde sözcük başlarında ve ortalarında bazen kesre (ë) ile, bazen de y ve kesre (ÿ) ile yazılmıştır.

Bazı sözcüklerde ise hem esre (è) ile hem de y ve kesre (ÿ) ile gösterilmiştir:

étmezler		2a/8		
kıyâset		13b/5		
yèr			1b/5	6a/9
yèdi			3b/8	82b/9

Eserde "a" ünlüsü sözcük başında bazen medli elif(â) ve üstünlü elif (ä) sözcük ortasında hareke (ä) ve üstünlü elif (ä), sözcük sonunda he (ä) ve üstünlü elif (ä) ile gösterilmiştir:

anı		84a/5
andan		90a/3
alıcı		15b/10

aldı		9a/11
var		15b/6
yaradılmış		3b/4
çıkaran		8a/1
ķullarına		2a/1
uya		15b/4

Metinde “e” ünlüsü sözcük başında üstünlü elif (ا), sözcük kökünde hareke (ة), sözcük sonunda he (ه), elif (ل) ve hareke (ة) ile gösterilmiştir:

eline		9a/11
evet		15b/5
nedür		2a/5
Allâh'a		24b/1
birlüğime		14b/2

Eserde “ı-i” ünlüleri sözcük başında kesreli elif (ا) ve y (ي), sözcük ortasında kesre (ة) ve kesreli y (ي), sözcük sonunda kesreyle (ة) ve kesreli y (ي) ile yazılmıştır:

içindeki		2b/5	
édüb		3a/5	
günâhlarına		3a/9	
yaradılmış		3b/4	
anı		82b/5	84a/5

“o-ö” ünlüleri eserde sözcük başında ötreli elif (أ) -vav (و) ve ötreli elifle (إ), sözcük ortasında ötreli vav (و) ve ötreyle (و) yazılmıştır:

olsun		3b/1
öldürtücü		6a/2
şodi		6a/8
gösteren		7b/5

“u-ü” ünlüleri sözcük başında ötreli elif (أ) -vav (و) ve ötreli elif (إ), sözcük ortasında ötreli vav (و) ve ötre (و), sözcük sonunda ötreli vav (و) ve ötre (و) ile gösterilmiştir:

ucmak		7b/4
ümmi		4b/7
şulların		7b/3
oldur		7b/4
dürlü		7b/6
kendüye		24b/7

Ünsüzlerin Yazımları:

Metinde sözcük başında ve ortasında “p ve b” harflerinin kullanımı düzenlidir. Sözcük ortasında ve sonunda ise “p (پ) ” ünsüzü çoğunlukla “b (ب) ” ile yazılmıştır:

yapraşlarında		6a/14
yapdı		9a/2
iledüb		7b/6
olub		10b/15

Metinde “ç” ünsüzünün kullanımı düzensizdir. Sözcük başında “ç” ünsüzüyle olan sözcüklerin bazıları “çim (چم)” ile bazıları ise “cim (ج)” ile yazılmıştır. Sözcük ortasında aynı sözcüğün hem cim (ج),hem çim (چ)ile yazıldığı örnekler vardır. Sözcük sonunda ise çoğunlukla cim (ج) ile gösterilmiştir:

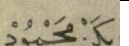
cicek				7b/14	
çıkısa				54b/2	
güc				90a/1	
üc				11a/4	
icinde	içinde			24b/6	42b/8
nice	niçe			4a/8	9a/1
üçünci	üçünci			4a/9	13b/10
gecmezler	geçer			13a/13	88a/4

“ğ” ünsüzü metinde bazen kef (ك) , bazen de üç noktalı kef (ك) ile gösterilir:

göğli		24b/1
ağa		16a/1

“k” ünsüzü de bazı sözcüklerde üç noktalı kef (ك) ile yazılmıştır:gök 58b/3:

“g” ünsüzü de bazen üç noktalı kef (ك) bazen kef (ك) ile yazılmıştır:gök 58b/3:

yegen					4a/15	4b/6	14a/8	91a/11
-------	---	---	---	---	-------	------	-------	--------

Sözcük ve Eklerin Yazımları:

Metinde aynı sözcüğün birden fazla farklı yazılışıyla karşılaşılmıştır. Örneğin “dahı” sözcüğünün metin içinde üç farklı yazılışına rastlanmıştır:

dağı				4b/15	5a/2	12a/13
------	---	---	---	-------	------	--------

toğrı	toğru+laruğdur			7b/5	15a/10
kağıısı	kağıısı			6b/13	42b/9

Metinde üçüncü tekil şahıs iyelik eki +(s)ı² bazen [sin (س)] kesre (◌ِ) ve y (ی) ile bazen de sadece kesreyle (◌ِ) gösterilir:

đudreti		24b/5
kağıısı		6b/14

Belirtme hâli eki +(y)ı²metindebazen kesreyle (◌ِ), bazen de y (ی) ile olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır:

nûrı		24b/11	
anı		82b/5	84a/5

Yönelme hâli eki+(y)A metinde bazen güzel he (◌ِ) ve elif (ل) ile bazen de sadece hareke (◌ِ) ile gösterilmiştir:

Allâh'a		24b/1
birlügime		14b/2
dile		13b/1

Ayrılma hâli eki, metinde +dAn ve +dIn olarak iki şekilde kullanılmıştır:

bulutdan		7b/12
kağeminden		10a/15
öğdin		8b/5

Metnin genelinde “nun” (ن) ile gösterilen zamir “n”si, ‘kendü’ dönüşlülük zamiri yönelme eki aldığında y (ی) ile gösterilmiştir:

birini		7a/11
kendüye		8b/8

Bazı sözcüklerde ise ayrılma hâl ekinden önce zamir “n” si kullanılmamıştır:kendüden9a/8:

Türkiye Türkçesinde günümüzde kalınlık-incelik uyumu dışında kalan +ki aitlik eki metinde çoğunlukla uyumludur, zaman zaman uyumsuz örneklerine de rastlanır:

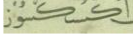
ervâhdağı		58b/2
günindağı		16b/3
içindeki		12b/6

+IK isimden isim yapma eki metnimizde çoğunlukla kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarına girse de uyum dışında kalan örnekler de mevcuttur:

ululuğına		8b/8
ķulluđına		87a/12
maķbülluđı		16a/14
Tańrıluđına		9b/4
birliğüme		14b/2

+sUz isimden isim yapma ekinin metinde Őimdiye kadar rastladığımız örnekleri sadece yuvarlak ünlüdüdür:

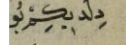

noķsânsuz		2b/6
ķurûfsuz		11a/2
belürsüzdür		7a/1

eksüksüz		11b/8
----------	---	-------

–(y)l²cl² ekinin metnimizdeki kullanımında ekin ilk ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabiidir, ikinci ünlüsü ise her zaman düz ünlülü yazılmıştır:

yaturucı		6a/1
uyuyucı		6a/2
ölici		6a/2
alıcı		15b/10
bildürücü		3a/14

Metinde sıfat-fiil eki olan –dUK hem düz ünlülü, hem de yuvarlak ünlülü yazılmıştır:

diledigim		24b/7
dédügi		24b/13

Metinde “Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçişli-ettirgenlik eki” (Gülsevin2007: 140) olan –GUr- kullanılmıştır:

dirgüricidür		6a/2
ërgürdi		7a/10

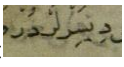
“i-“ cevher fiilinin metinde ayrı yazılmış örnekleri olduğu gibi kendinden önceki sözcükle ekleşmiş örnekleri de bulunur:

dururđı		9a/14
vağdetde idi		12a/12
var-idi		8b/5
bile-yidi		12a/15

ziyâde-yise		42b/12
var-ise		5b/11
yoğ-iken		7a/15
ķoca-iken		7b/2
iken		87a/12

Eski Anadolu Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılan -(y)Up dUr(Ur) ekinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

dëyüb-durur		5a/4
édüb-durur		7a/4
gelübdurur		15a/14

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman için kullanılan “-(y)IsAr” (Gülsevin: 127) ekine rastlanılmıştır: dëyiserlerdür2a/12:

Olumsuzluk eki –mA metinde elif (i) ile ve hareke (◌) ile gösterilmiştir:

ëtmezler		2a/8
ëtmemiř-idi		24b/6
ayrılmamış-idi		12a/15

Olumsuz yeterlilik bildiren –(I)mAz/–(A)mAzeki, metinde iki şekilde karşımıza çıkmaktadır:

alımazlar		42b/13
ëdemezler		42b/14

“ile” sözcüğünün metinde ayrı yazılmıs şekli bulunmamaktadır. Kendinden önceki sözcükle ekleşerek yazılmıştır:

yër-ile		6a/9
kitâblar-ıla		3a/12
kendü-yile		14b/7
řu-yıla		16b/11
'ağılla		15b/4
şerî'atle		10a/3

Metinde “için” edatı kimi yerde ayrı, kimi yerde kendinden önceki sözcükle ekleşerek yazılmıştır:

içün		11b/3
çün		14b/10
olduğ-içün		11b/9
ķavm-içün		14a/2

SONUÇ

Çalışmamıza konu edindiğimiz *Envâru'l-Kulûb* adlı eser gerek dinî konuları ele alan Türkçe mensur bir "akâid-nâme" olması, gerekse Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınması ve her şeyden önce İslamiyetin kabulüyle başlayan Türkçe tercüme-telif eser verme sürecinin bir parçası olması bakımından değerlidir.

şeyh Bedreddin'in müridi olan Yegen Mahmûd tarafından yazılan eser, 15. Yüzyılda kullanılan dinî terimlerin durumunu göstermesi bakımından önemlidir. 15. yüzyılda tercüme-telif birçok eser yazılmış olup günümüzde bu döneme ait üzerinde daha önce çalışma yapılmamış bu denli hacimli eserlere pek rastlanılmamaktadır. *Envâru'l-Kulûb*, bu açıdan da incelenmeye değer bir eserdir.

Eser, yazım ve dil özellikleribakımından Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına ve araştışıcılarına yeni bir kaynak mahiyetindedir. Gerek Eski Anadolu Türkçesinin yazım ve dil özelliklerine örnek olması gerekse dinî terimleri içermesi bakımındanEski Anadolu Türkçesinin söz varlığı hakkında fikir vericidir.

Tarafımızdan yayımlanmak üzere kitap olarak hazırlanan *Envâru'l-Kulûb* adlı eserin çeviriyazıyla Latin alfabesine aktarımı tamamlanıp eser üzerinde ayrıntılı bir yazım-dil incelemesi yapılacaktır. Çalışmamız tamamlandıktan sonra eserin içeriği bakımından dinî konular hakkında çalışma yapanlara, yazım ve dil özellikleri bakımından da Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle ilgili çalışma yapan araştışmacılara kaynak olması ve bu döneminsöz varlığına katkı sağlaması temennisindeyiz.

KAYNAKÇA

Açık, Turan, Mücahit Kaçar (2013). *Nûr-nâme*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Dindar, Bilal (1992). "BedreddinSimâvî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 331-334.

Duman, M. Zeki, M. Altundağ (1998). "Hurûf-ı Mukattaa". *İslâm Ansiklopedisi*. C.18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 401- 408.

Gülsevin, Gürer (2007).*Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yay.

İlhan, Mevlüt (2016).*Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaatlı, Recep (1996). *Yahya bin El-Hacc Mustafa El-Burusevî, Envâru'l-Kulûb (Metin- Gramatikal İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, A. Saim (1989). "Akaid". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.212-216.

Kiremitçi, Ferdi (2012), "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıķı'nın Manzum Akaid-nâme Örneği".*Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7(1): 1501-1539.

Özcan, Gülsüm (2013). "Seyyidî'nin Fıkh-ı Ekber Tercümesi Olan Manzûme-i Akâid Adlı Eseri ve Muhtevası". *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2): 513-531.

Şahin, Hatice (2003).*Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

Yegen Mahmûd, *Envârûl-Kulûb*. Milli Kütüphane., nu.. 06 Hk 4820/1., yk.. 1b-188a.

KAYNAKÇA

Açık, Turan, Mücahit Kaçar (2013). *Nûr-nâme*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Dindar, Bilal (1992). "BedreddinSimâvî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 331-334.

Duman, M. Zeki, M. Altundağ (1998). "Hurûf-ı Mukattaa". *İslâm Ansiklopedisi*. C.18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 401- 408.

Gülsevin, Gürer (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yay.

İlhan, Mevlüt (2016). *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaatlı, Recep (1996). *Yahya bin El-Hacc Mustafa El-Burusevî, Envârû'l-Kulûb (Metin- Gramatikal İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, A. Saim (1989). "Akaid". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.212-216.

Kiremitçi, Ferdi (2012), "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıķı'nın Manzum Akaid-nâme Örneği". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7(1): 1501-1539.

Özcan, Gülsüm (2013). "Seyyidî'nin Fıkh-ı Ekber Tercümesi Olan Manzûme-i Akâid Adlı Eseri ve Muhtevası". *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2): 513-531.

Şahin, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

Yegen Mahmûd, *Envârûl-Kulûb*. Milli Kütüphane., nu.. 06 Hk 4820/1., yk.. 1b-188a.

